

Медіаосвіта та медіавпливи на аудиторію

Зоряна СЕРГІЙЧУК
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри журналістики
Національного університету
«Острозька академія»

УДК 007 : 304 : 070

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ОПРИЯВЛЕННЯ АВТОРСЬКОЇ ІНТЕНЦІЇ В ЖАНРІ ЗАМІТКИ

У статті здійснено спробу герменевтичного тлумачення авторської інтенції в журналістському жанрі замітки. Основним полем дослідження встановлено лексико-синтаксичний рівень функціонування тексту як базовий для творення значень і смислів його реципієнтом у процесі сприйняття. Авторська інтенція в такому випадку потрактовується як внутрішньотекстове явище, що слугує реалізації комунікативної мети тексту.

Ключові слова: замітка, жанр, герменевтика, авторська інтенція.

Журналістська герменевтика для українського журналістикознавчого дискурсу є явищем порівняно новим. Дослідження відповідної наукової сфери з'являються спорадично й мають в основному загальне застосування: проблема розуміння і сприйняття журналістських матеріалів, герменевтика комунікації тощо. В цьому контексті виділяється праця С. Квіта «Герменевтика стилю», присвячена проблемі есеїзму. Герменевтика індивіда в інформаційних журналістських жанрах, зокрема в замітці, є недослідженою, що загалом цілком уписується в традиційне тлумачення їх природи: в основі цих жанрів лежать факти. Тоді використання цитування спрямовується не на розкриття суті індивіда через його відповідну позицію щодо певного факту / події, а на розкриття факту через позицію щодо нього індивіда. Авторська ж інтенція здебільшого нівелюється. Так формується претензія на об'єктивність подачі інформації.

Поняття авторської інтенції включає не лише чи не стільки суб'єктивну позицію автора відповідного матеріалу. Йдеться про особливий образ автора, який формується за посередництва тексту чи який є текстом. У такому випадку говорити про виявлені у статті авторські інтенції у традиційному тлумаченні поняття нема необхідності, бо акцент ставиться на момент, у першу чергу, мовний. Тобто авторська інтенція – це явище внутрішньотекстове і формується мовою як певною динамічною конотативною системою, яка не лише слугує інструментом передачі інформації, порозуміння тощо, але й сама перетворюється на самостійну інформацію.

Мета статті – аналіз механізмів оприсутнення авторської інтенції в замітках, найперше на лексико-граматичному рівні функціонування тексту, що дасть можливість розгортання герменевтики індивіда аналізованого жанру. **Об'єктом** дослідження стали короткі інформаційні замітки на тему сепаратизму й окупації, розміщені на сайтах телеканалів СТБ (Вікна-Новини), 5 канал (Час новин: Перший український інформаційний), Інтер (Новини; Подробности), 1+1 (ТСН) з 19 травня 2014 р. по 5 червня 2014 р.

«Чиста», позбавлена конотативних обертонів денотація становить собою теоретичну абстракцію, чи ліпше сказати, мовну «утопію», «адамів модус» лінгвістичного висловлювання, про яке можна тільки мріяти. У практиці мовного спілкування денотативний рівень завжди більше чи менше ідеологізований, хоча й намагається це приховати, видаючи себе за щось «природне» й ідеологічно «непорочне». Причому денотація досягає такої ілюзії саме за рахунок конотації: тільки на тлі останньої вона й здатна виглядати як щось «безгрішне» [5]. У такому випадку лексико-граматичний рівень є одним із найбільш продуктивних у плані специфічного тлумачення авторської інтенції: авторська інтенція розглядається як явище кількарівневе. Так, ідеться про свідоме застосування автором тих чи інших мовленнєвих засобів, на підставі чого можна говорити й про певні маніпулятивні практики. Існує й рівень несвідомого застосування мовленнєвих засобів, в такому випадку ми, радше, говоримо про мову, яка так реалізується – відповідним текстом. Себто таким чином засвідчується дискурсивна природа мови й водночас існування «індивіда – автора» у дискурсі. Звідси – витворення текстом свого автора й, відповідно, тлумачення інтенцій автора.

Інформаційні журналістські жанри – привабливе поле для такого роду дослідження, оскільки вони тяжіють не до розкриття природи індивіда в акті творчості, а до розкриття певної події / факту. Замітка – найкоротший жанр інформаційної групи, у якому точно, стисло й оперативно подається повідомлення про окремі події або факти, що мають суспільне значення. Вона відповідає на питання що?, де?, коли? відбулось. Найелементарніше визначення суті жанру замітки, проте, не містить жодної вказівки на можливості оприявлення авторської суб'єктивності. Навіть більше, традиційне тлумачення особливостей жанру, принаймні західного штибу, апріорі виключає можливість авторської присутності в тексті.

Кожна з аналізованих заміток містить ряд ключових слів, які центрують оповідь в єдиний новинно-військово-політичний дискурс. Такими словами в текстах є *терористи / українські військові*. Це акцентує увагу на людському факторові, що відкриває такі можливості для тлумачення:

- національний аспект: опозиція Україна / Росія, що означає впровадження засобами масової інформації думки в українському суспільстві про російське втручання у внутрішньоукраїнські справи й організацію конфлікту. Таким чином, тут ідеться про консолідацію українського народу в екстремальних умовах чужоземної інтервенції й окупації;

- ціннісний аспект: людина мислиться як найбільша цінність в умовах війни. Особлива вагомість цього аспекту виявляється через численну співвіднесеність категорій (за термінологією психолінгвістики – фреймів) «люди» та «зброя / техніка»;

- політичний аспект: взаємостосунки України та Росії.

Важливо, що слово *терористи* (прибічник тактики терору – найгострішої форми боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; учасник терористичних актів) має кілька контекстуальних синонімів у різних замітках: *бойовики* (учасники якої-небудь бойової групи), *сепаратисти* (прихильник сепаратизму, прагнення до відокремлення, відособлення; у багатонаціональній державі – рух національних меншостей, скерований на відокремлення від державного цілого й утворення самостійної держави), *нападники* (ті, хто нападає з метою агресії, пограбування, поневолення; кривдники). Однак найчастіше уживається саме лексема *терористи*. Цілком очевидно, що саме вона є найбільш емоційно сильною, водночас конотованою негативно,

причому негачія провокується ще й відчуттям страху, яке є одним із характеристик цього поняття. Тому надмірно часте її вживання в текстах заміток спрямовується на закріплення різко негативного ставлення у свідомості потенційної аудиторії сайтів до цих людей та їхніх дій.

Прикметно, що названі ключові слова співвідносні в текстах заміток із предикатами, конотованими в українській мові або як позитивні, або як негативні – залежно від того, чії дії охарактеризовано текстом. Так, *терористи вдираються* (входити, пробиваючись силою; без дозволу), *трощать* (ламати, розбивати; повністю виводити з ладу), *розгулюють* (неквапливо походжати, переважно для відпочинку, розваги; не зустрічаючи на своєму шляху жодних перешкод), *погрожують* (грозити покаранням), *розстрілюють* (піддавати смертній карі, стріляючи з близької відстані; піддавати сильному обстрілу). Натомість українські військовики найчастіше характеризуються через виконання ними дій охорони й оборони, що засвідчує відповідну авторську інтенцію. Порівняймо: *Озброєні терористи вдерлися до аеропорту в Донецьку; озброєні терористи розгулюють коридорами шкіл; бойовики погрожували повісити директора школи через відкриття виборчої дільниці* (1+1); *Якщо «його людини» не звільнять, «Бєс» пригрозив розстріляти ще двох заручників* (5 канал); але: *Бійці «Альфи» знешкодили диверсантів, які готували теракти* (1+1); *мова йде про звільнення жінки – «агента ФСБ», яку українські спецслужби затримали напередодні* (5 канал); *Напередодні українські солдати помстилися за своїх убитих товаришів поблизу Волновахи; Українська розвідка виявила величезну військову базу для підготовки бойовиків під Ростовом* (СТБ) тощо.

Постійне зосередження на національній ознаці військовиків (*українські військові* (вояки, військовики), *українська авіація, українські силовики, українська армія, українські солдати* тощо), що спостерігаємо в усіх аналізованих матеріалах, очевидно, акцентує факт російської інтервенції без називання його: *бойовики хотіли викликати зворотній вогонь з українських позицій* (1+1); *Попри втрати з українського боку удалося ліквідувати зо два десятки терористів* (СТБ). Найбільшою мірою оприявлення національного аспекту можна вважати використання замість словосполучення *українські військові* лексеми *українці*: *Українці, в свою чергу, ведуть точковий обстріл в бік терористів* (1+1, ТСН). Важливо, що з усіх заміток (близько 100) тільки декілька містять пряму вказівку на присутність російських військовиків на території України і їх безпосередню участь у збройних конфліктах на сході країни, однак із посиланням на джерело (*У МЗС впевнені, що озброєні бойовики потрапляють до України під контролем спецслужб РФ* (1+1, ТСН) або для засвідчення ситуативного антоніма, що характеризує національний аспект (*Свої дії Безлер пояснює захопленням в полон українцями «його людини»* (5 канал). Крім того, акцент на національній (ідеологічній) ознаці українських військових на протигагу терористам (по суті, йдеться про соціально-політичну – ідеологічну ознаку), може свідчити про момент нерозуміння й неприйняття відповідних позицій «терористів».

Якщо мислити замітку як висловлювання (ви-словлювання, себто слово, спрямоване назовні, до іншого, за М. Бахтіним), то вона, тим паче такого тематико-проблемного спрямування, призначена максимально широкій аудиторії. Вона інформує про суспільно значущу подію (-і), водночас творить дискурс, у якому функціонує суспільство, – реальність, у якій воно живе, у якій існує індивід. Власне, текст – це подія, а подія об'єднує навколо себе. Звідси – ідеологічний рівень реалізації тексту, зокрема замітки, цілком виправданий. Тому текст замітки (а саме: його лексико-синтаксичний рівень) стає не лише чи не стільки денотатом (інформує, називає факт), а й перетворюється на конотат: лексико-граматичні засоби скеровуються на

формування поглядів суспільства, його ціннісних орієнтацій, на творення нової – ідеологічної – реальності, щоби перетворити масову свідомість у зв'язку з новими суспільно-політичними реаліями відповідно до нової ідеології суспільства, що народжується. У такому ж ракурсі доцільно розглядати і, скажімо, соціальну рекламу про армію та її стосунки з суспільством – як творення національного міфу масової свідомості нового зразка, власне національно-патріотичного штабу.

Текст замітки творить свого автора, який виявляється в тексті і ніде поза ним. Авторську інтенцію в такому випадку цілком логічно витлумачувати у зв'язку із поняттям мовної свідомості. Її розуміють як свідомість мови: тоді людська свідомість не є визначальною у творенні значень і смислу тексту – він поза нею чи вищий від неї. Традиційно такий підхід застосовують до текстів художньої літератури. Друге трактування мовної свідомості – як свідомості людини, «конструйованої мовою» – вихід на категорію образу автора та його інтенцію здійснюється повною мірою. Так, мова знову здобуває пріоритетне місце – як первинна моделювальна система, як часопростір, у якому живе людина.

Отже, тенденція до фактування частково знімає авторське Я як ідеологічно-мовну свідомість щодо описуваної події в жанрі замітки, водночас зберігаючи за ним право на відповідний своїм уподобанням, замовленню й політиці редакції тощо відбір матеріалу, добір і розміщення фактів та ін. Разом із тим, добір мовленнєвих засобів (у статті – лексико-граматичних) певною мірою засвідчує авторську позицію, яка, на перший погляд, нівельована у зв'язку із самою природою інформаційного жанру замітки. Реалізація авторського Я в тексті щодо певного факту здійснюється як психолінгвістичне явище й реалізується як текст – парадоксально, – позбавлений авторського Я.

На основі опрацьованих заміток можемо засвідчити, що, попри різне їх авторство, розміщення на різних сайтах телеканалів, а отже, й різну редакційну політику, спостерігаємо існування певної ідейної спільності. Реалізований у тексті індивід засвідчує свою відверту позицію на лексико-граматичному рівні структури тексту так, що здатен творити рівень ідеологічний. Автор, чий інтенції простежуються в аналізованих текстах, цілком очевидно, ціннісно орієнтований гуманістичний тип, національно свідомий, однак психоемоційно схвильований, що спричиняє добір емоційно й семантично сильних дієслів. Отже, мова як ідеологічна система творить своїми засобами індивіда, що є індивідом, перш за все, ідеологічним. Тому кожне його висловлювання за своєю суттю теж може мислитися як ідеологічне.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. S/Z [Електронний ресурс] / Р. Барт ; изд. 2-е, испр. ; пер. с фр. Г. К. Косиков, В. П. Мурат ; общ. ред. и вступ. статья Г. К. Косиков. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с. – Режим доступа : <http://narrativ.boom.ru/library.htm>.

2. Бахтін М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування / М. Бахтін // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Л. : Літопис, 2002. – С. 406–415.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.

4. Владимиров В. Герменевтичний універсум і межі журналістики [Електронний ресурс] / В. Владимиров. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/>.

5. Косиков Г. Идеология. Коннотация. Текст [Електронний ресурс] / Г. Косиков // Барт Р. S/Z ; изд. 2-е, испр. ; пер. с фр. Г. К. Косиков, В. П. Мурат. – М. : Эдиториал УРСС,

2001. – С. 8–31. – Режим доступа : <http://narrativ.boom.ru/library.htm>.

6. inter.ua/uk/programs/info/podrobnosti.

7. tsn.ua.

8. vikna.stb.ua.

9. www.5.ua/live.

Zoriana Serhiychuk

**Lexical and Grammatical Means of Author's intention's
Realization in information journalistic Genres**

The article is an attempt of the hermeneutic interpretation of the author's intention in journalistic information genres. The main field of research is set lexical and syntactic levels of functioning as a basic for the creation of values and meanings of its by a recipient in the process of perception. Author's intention is interpreted as an internally text phenomenon that serves as the implementation of communicative purpose of the text in this case.

Key words: information journalistic genre, hermeneutics, author's intention.

Зоряна Сергійчук

**Лексико-грамматические средства олицетворения
авторской интенции в информационных жанрах**

В статье сделана попытка герменевтического толкования авторской интенции в журналистских информационных материалах. Основным полем исследования установлено лексико-грамматический уровень функционирования текста как базовый для создания значений и смыслов его реципиентом в процессе восприятия. Авторская интенция в таком случае выступает как внутритекстовое явление, служит реализации коммуникативной цели текста.

Ключевые слова: информационные жанры, герменевтика, авторская интенция.